

**DEKORATYVIŲ AUGALŲ, ĮRAŠYTŲ Į LIETUVOS RAUDONĄJĄ KNYGĄ,
PANAUDOJIMO ŽELDINIuose GALIMYBIŲ TYRIMAS***Jolanta Margelienė**Kauno kolegijos Kraštotvarkos fakulteto Želdinių ir agrotechnologijų katedra
Mokslo g. 2, Mastaičiai, 53313, Kauno raj.*

Recenzentas: lekt. Jonas Vaidelys, Kauno kolegija

Anotacija

Norint pritaikyti retus dekoratyvius augalus žmogaus aplinkoje, reikia išanalizuoti jų panaudojimo galimybes želdiniuose, jau žinant jų morfologines ir bioekologines savybes. Tirta 39 taksonai dekoratyvių augalų, įrašytų į Lietuvos raudonąją knygą (2007), pagal šiuos parametrus: pritaikymo galimybės želdiniuose ir pritaikymo želdiniuose būlų nustatymas. Tyrimo rezultatai teigia, kad dekoratyvių augalų (39 taksonų), įrašytų į Lietuvos raudonąją knygą, panaudojimas yra įvairus, tačiau daugiausia tirtų augalų rūšių galima panaudoti: apvadams – 21, lysvaitėms – 17, skynimui – 15, alpinariumams – 13, grupėms ir vazonom – 10. Klomboms, parterams, gyvatvorėms tiriamų retų dekoratyvių augalų rūšių yra mažai (1 – 4 taksonai). Tiriami augalai vertingi pagal jų pritaikymo galimybes, bet reti dekoratyvūs augalai patenka tik į tris pritaikymo pozicijas. Didžiausia augalų grupė – 25 taksonai turi tik tris pritaikymo pozicijas, 12 augalų taksonų turi po keturias ar šešias pritaikymo galimybes ir tik 2 augalų taksonai – po septynias ar devynias pozicijas. Laukinių dekoratyvių augalų pritaikymo galimybės yra daug mažesnės nei kultūrinių dekoratyviųjų augalų.

Reikšminiai žodžiai: dekoratyvieji augalai, Lietuvos raudonoji knyga, augalų panaudojimas.

Ivadas

Šiandien žmogus stipriai pakeitė supančią aplinką ir nutolo nuo natūraliosios gamtos, todėl pasijusti gamtos dalimi jis galės tuomet, kai šalia žmogaus gyvens ir natūralios floros atstovai.

Laukinės augalijos ištekliai yra Lietuvos Respublikos gamtos išteklių sudėtinė dalis. Viena jų panaudojimo forma yra augalų naudojimas dekoratyviniams tikslams. Aplinkoje susiformavę gamtiniai estetiški ištekliai – tai visa gamtinė aplinka, sukelianti ją stebinčiam žmogui estetinį pasitenkinimą. P. Kavaliauskas (1992) teigia, kad kurti ekologiškai tvarų, gerą gyventi, patogų dirbti, sveiką ilsėtis kultūrinį kraštovaizdį, nebežalojant to, kas gamtos ir žmogaus padaryta vertingo, yra pasaulinė problema (Kavaliauskas, 1992).

Ilga civilizacijos raida parodė, kad palaipsniški kraštovaizdžio ekologinio tvarumo ir estetiškos kokybės pažeidimai nuskurdina tautos gyvenimą, darbo ir poilsio terpę bei ignoruojant praeities palikimą bei tradicijas, pražudo net patį etnosą. J. Vaidelys (1998) atkreipia želdintojų dėmesį, kad želdynų kūrėjai turi atsiminti, jog naujai formuojami želdiniai tiek kompoziciškai, tiek rūšine sudėtimi būtų artimi natūraliai susiformavusiems želdiniams. Svetimžemiai ar nevietinio kraštovaizdžio augalai sodinami labai saikingai, nes jie suardo vietinio kraštovaizdžio vientisumą (harmoniją) (Vaidelys, 1998).

Taip pat būtina išsaugoti Lietuvos aplinkoje augančius dekoratyvius augalus, todėl paskutiniaisiais metais ir mūsų krašte pradėta domėtis laukiniais augalais, kurie atsiranda šalia žmogaus „natūraliuose gėlynuose“. Šiandien gyvenimo tempo nuvarginti žmonės ieško gamtos prieglobsčio, kurį

gali susikurti ir nedideliame sklypelyje. Tokie sukuti natūralūs gėlynai yra dekoratyvūs nuo ankstyvo pavasario iki vėlyvo rudens. Be to, kaip teigia architektė G. Prakapaitė (1999), juose natūraliai kinta gamtos spalvos – pavasarį vyrauja balta, gelsva ir melsva, vasarą – sodresnės: geltona, raudona, oranžinė, ryškiai mėlyna, rudeni – geltona, ruda, smėlinė (Prakapaitė, 1999).

Norint įrengti natūralius gėlynus, šie kainuos daug pigiau už tradicinius mišrius gėlynus ar dekoratyvius želdinius. Mažuose miestų sklypuose natūralius gėlynus įsirengti sunkoka, bet 18–20 arų sklype tai padaryti visai realu. Ypač natūralūs želdiniai tinka miestelio, kaimo, sodybose, vienkiemiuose, prie užmiesčio vasarnamių ar poilsio namų. Reikėtų stengtis pritaikyti laukinius dekoratyvinius augalus sodyboje ten, kur jie augo natūralioje aplinkoje. Anot J. Vaidelio (1998), vertinant augalų dekoratyvumą, pagrindinis dėmesys skiriamas dekoratyvumo trukmei (Vaidelys, 2006). K. Jakovlevas-Mateckis (2003) teigia, kad tik visapusiškai ir teisingai įvertinus dekoratyvių augalų bioekologines ir morfologines dekoratyvines savybes, gali būti sukurtas įspūdingas gėlynas (Jakovlevas-Mateckis, 2003).

Lietuvoje yra retų ir globojamų augalų, kurie gali būti panaudojami natūraliuose gėlynuose. Lietuvos raudonojoje knygoje (2007) yra įrašyta 339 augalų rūšių. Ypač natūralūs želdiniai tinkami tose kaimo sodybose, kur verčiamasi agroturizmu, nes poilsiautojai domisi natūralia gamta. Čia jie gali susipažinti su augalais įrašytais į Lietuvos raudonąją knygą.

Lietuvoje gausu saugomų teritorijų (rezervatų, nacionalinių ir regioninių parkų, draustinių), kur galima rasti retų dekoratyvių augalų (Kirstukas, 2004). Priimtas LR Laukinės augalijos įstatymas Nr. VIII-1226, 1999 metais, kuris reglamentuoja laukinės augalijos naudojimą, apsaugą ir atkūrimą, kad būtų išsaugota laukinė mūsų krašto augalija. Didelį vaidmenį, išsaugant laukinės augalijos išteklius atlieka botanikos sodai. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymu (2000 04 27, Nr. 173) patvirtinti reikalavimai, kaip naudoti laukinės augalijos išteklius, reguliuoti atskirų rūšių laukinių augalų gausumą ir išsaugoti apribotų ar draudžiamų rinkti bei prekiauti laukinių augalų rūšis. Įstatyme teigiama, kad draudžiama išrauti, iškasti su šaknimis ar kitaip naikinti šių rūšių augalus: paprastąjį burbulį, miškinę leliją, mėlynąjį palemoną, lieknąją plukę, pavasarinę raktažolę, didžiažiedę rusmenę. Išvardintus augalus galima rinkti tik turint aplinkos ministerijos leidimą.

Žmogus pažindamas natūralios aplinkos retus dekoratyvius augalus gali juos panaudoti savo aplinkoje taip, kad bus išsaugoti Lietuvos kraštovaizdžio augalai, sukurta natūrali harmoninga gyvenamoji aplinka, su krašto tradicijomis ir papročiais, kuri sėkmingai įsilies į vietinį kraštovaizdį.

Tyrimo tikslas: Ištirti dekoratyvių augalų, įrašytų į Lietuvos raudonąją knygą, pritaikymo galimybes želdiniuose.

Tyrimo objektas: Dekoratyvūs augalai, įrašyti į Lietuvos raudonąją knygą.

Metodika (metodai)

Tyrimas atliktas pagal J. Vaidelio (Vaidelys, 2005) parengtą metodiką „Dekoratyviųjų žolinių augalų fenologinių stebėjimų, biometrinių matavimų ir sortimento sudarymo metodika“. Tirta 39 taksonai dekoratyvių augalų, įrašytų į Lietuvos raudonąją knygą (2007), pagal šiuos parametrus:

Pritaikymo galimybės želdiniuose;

Pritaikymo želdiniuose balų nustatymas (vertinama 5 balų sistema: Pr₁ – labai siauros pritaikymo galimybės (1 – 3 pritaikymo pozicijų). Pr₂ – siauros pritaikymo pozicijos (4 – 6 pritaikymo pozicijų). Pr₃ – vidutinės pritaikymo galimybės (7 – 9 pritaikymo pozicijų). Pr₄ – plačios pritaikymo galimybės (10 – 12 pritaikymo pozicijų). Pr₅ – labai plačios pritaikymo galimybės (13 – 15 pritaikymo pozicijų). Pr – pritaikymo galimybės).

Rezultatai

1 lentelėje pateikta retų augalų pritaikymo galimybės želdiniuose.

1 lentelė

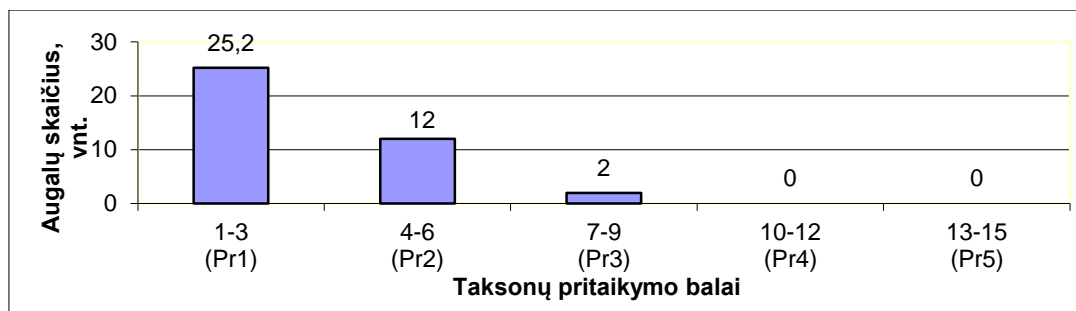
Retų dekoratyvių augalų pritaikymo galimybės želdiniuose (Margelienė, 2012)

Eil. Nr.	Augalo pavadinimas	Lysvaitėms	Apvadams	Klomboms	Parteriams	Grupėms	Soliterams	Vazonams	Balkonams	Gyvatvorėms	Vandens baseinams	Telkinių pakrantėms	Alpinariumams	Skynimui	Kapinėms
1.	Paprasroji vandens lelija – <i>Nymphaea alba</i> L.										x				
2.	Mažąžiedė lūgnė – <i>Nuphar pumium</i> (Timm) DC.										x				
3.	Vėjalandė šilagėlė – <i>Pulsatilla patens</i> (L.) Mill.	x	x		x			x					x	x	
4.	Tuščiaviduris rūtenis – <i>Corydalis cava</i> (L.) Schweigg. Et Korte	x				x									
5.	Smiltyninis gvazdikas – <i>Dianthus arenarius</i> L.	x	x	x	x			x	x				x		
6.	Raktažolė pelenėlė – <i>Primula farinose</i> L.	x	x	x	x			x	x				x	x	
7.	Liūninė našlaitė – <i>Viola uliginosa</i> Besser											x			
8.	Ilgagalvis dobilas – <i>Trifolium rubens</i> L.		x			x		x					x		
9.	Geltonžiedis pelėžirnis – <i>Lathyrus laevigatus</i>	x			x	x				x					
10.	Didžioji astrancija – <i>Astrantia major</i> L.	x				x	x								
11.	Pajūrinė zunda – <i>Eryngium maritimum</i> L.	x		x		x	x							x	
12.	Siauralapis gencijonas – <i>Gentiana pneumonanthe</i> L.	x	x					x							
13.	Pievinė gencijonėlė – <i>Gentianella amarella</i> (L.) Borner	x	x					x						x	
14.	Vandeninė plaumuonė – <i>Nymphoides peltata</i> (S. G. Gimel.) Kuntze										x				
15.	Mėlynasis palemonas – <i>Polemonium caeruleum</i> L.	x				x	x							x	
16.	Baltijinė linažolė – <i>Linaria loeselii</i> Schweigg.	x	x											x	
17.	Siauralapė plautė – <i>Pulmonaria angustifolia</i> L.	x				x						x	x		
18.	Stačioji vaisgina – <i>Ajuga pyramidalis</i> L.		x					x							x
19.	Miškinė žiomenė – <i>Dracocephalum ruyschiana</i> L.	x	x					x						x	
20.	Pievinis šalavijas – <i>Salvia pratensis</i> L.	x	x					x						x	

Eil. Nr.	Augalo pavadinimas	Lysvaitėms	Apvadams	Klomboms	Parteriams	Grupėms	Soliterams	Vazonams	Balkonams	Gyvatvorėms	Vandens baseinams	Telkinių pakrantėms	Alpinariumams	Skynimui	Kapinėms
21.	Boloninis katilėlis – <i>Campanula bononiensis</i> L.	x	x	x		x								x	
22.	Ežerinė lobelija – <i>Lobelia dortmanna</i> L.											x			
23.	Juodgalvė bajorė – <i>Centaurea Phrygia</i> L.	x	x			x								x	
24.	Gorskio pūtelis – <i>Tragopogon Gorskianus</i> Rechb. f.		x					x					x	x	
25.	Trispalvis astras – <i>Aster tripolium</i> L.	x												x	
26.	Lancetinis dumbliailaiškis – <i>Alisma lanceolatum</i> With.										x				
27.	Sibirinis vilkdalgis – <i>Iris sibirica</i> L.						x				x	x		x	
28.	Paprastasis kardelis – <i>Gladiolus imbricatus</i> L.						x							x	
29.	Pievinė vištapienė – <i>Gagea pratensis</i> (Pers.)		x										x		
30.	Kampuotasis česnakas – <i>Allium angulosum</i> L.		x												
31.	Meškinis česnakas – <i>Allium ursinum</i> L.		x												x
32.	Plačialapė klumpaitė – <i>Cypripedium calceolus</i> L.		x										x		
33.	Kardalapis garbenis – <i>Cephalanthera logifolia</i> (L.) Fritsch	x				x							x		
34.	Pievinis plauretis – <i>Gymnadenia conopsea</i> (L.) R. Br.		x										x		
35.	Šalmuotoji gegužraibinė – <i>Orchis militaris</i> L.		x										x		
36.	Raudonoji gegūnė – <i>Dactylorhiza incarnate</i> (L.) Soo		x										x		
37.	Gelsvoji gegūnė – <i>Dactylorhiza ochroleuca</i> (Wustnei ex Boll) Holub		x										x		
38.	Pajūrinis liūnmeldis – <i>Bolboschoenus maritimus</i> (L.) Palla											x			
39.	Pelkinė laksva – <i>Hammarbya paludosa</i> (L.) Kuntze											x			

Iš 1 lentelės duomenų matyti, kad retų dekoratyvių augalų panaudojimas yra įvairus, tačiau daugiausia augalų galima panaudoti: apvadams – 21 augalų rūšis; lysvaitėms – 17 augalų rūšių; skynimui – 15 augalų rūšių; alpinariumams – 13 augalų rūšių; grupėms – 10 augalų rūšių; vazonom – 10 augalų rūšių.

Klomboms, parterams, gyvatvorėms tiriamų laukinių dekoratyvių augalų rūšių yra mažai (1 – 4). Tiriamų retų dekoratyvių augalų pritaikymo pozicijų vertinimas pateiktas 1 paveiksle.

1 pav. Dekoratyvių augalų pritaikymo pozicijų vertinimas (Margelienė, 2012)

Tiriami augalai vertingi pagal jų pritaikymo galimybes, todėl kaip matyti iš diagramos duomenų, dekoratyvūs augalai patenka tik į tris pritaikymo pozicijas. Didžiausia augalų grupė (25) turi tik tris pritaikymo pozicijas. 12 augalų taksonų turi po keturias ar šešias pritaikymo galimybes ir tik 2 augalų taksonai – po septynias ar devynias pozicijas. Galima teigti, kad laukinių dekoratyvių augalų pritaikymo galimybės yra daug mažesnės nei kultūrinių dekoratyviųjų augalų.

Išvados

1. Dekoratyvių augalų (39 taksonų), įrašytų į Lietuvos raudonąją knygą, panaudojimas yra įvairus, tačiau daugiausia tirtų augalų rūšių galima panaudoti: apvadams – 21, lysvaitėms – 17, skynimui – 15, alpinariumams – 13, grupėms ir vazonom – 10. Klomboms, parterams, gyvatvorėms tiriamų retų dekoratyvių augalų rūšių yra mažai (1 – 4 taksonai).

2. Tiriami augalai vertingi pagal jų pritaikymo galimybes, bet reti dekoratyvūs augalai patenka tik į tris pritaikymo pozicijas. Didžiausia augalų grupė – 25 taksonai turi tik tris pritaikymo pozicijas, 12 augalų taksonų turi po keturias ar šešias pritaikymo galimybes ir tik 2 augalų taksonai – po septynias ar devynias pozicijas. Laukinių dekoratyvių augalų pritaikymo galimybės yra daug mažesnės nei kultūrinių dekoratyviųjų augalų.

Literatūra

1. Jakovlevas–Mateckis K. 2003. Miesto kraštovaizdžio architektūra. II Želdiniai ir jų komponavimas. Vilnius.
2. Kavaliauskas P. 1992. Metodologiniai kraštovarkos pagrindai. Vilnius.
3. Kirstukas M. 2004. Lietuvos gamta. Saugomos teritorijos. Kaunas.
4. Kiselienė D., Grigienė I., Grigas A. 2007. Dekoratyvinių augalų vardynas. Vilnius.
5. Lietuvos raudonoji knyga. 2007. Kaunas.
6. Prakapaitė G. 1999. Arčiau gamtos. Rasos Nr. 17. Vilnius.
7. Sasnauskas P. Sasnauskas V. 1997. Mažasis botanikos atlasas. Kaunas.
8. Vilkonis K. 2001. Lietuvos žaliasis rūbas. Kaunas.
9. Vaidelys, J. 2005. Dekoratyviųjų žolinių augalų fenologinių stebėjimų, biometrinių matavimų ir sortimento sudarymo metodika. Mastaičiai.
10. Vaidelys J. 1998. Ūkio kraštovaizdžio tvarkymas. Vilnius.
11. Vaidelys J. 2006. Žalioji sodyba. Vilnius.

ANALYSIS OF THE USE OF DECORATIVE PLANTS INCLUDED INTO LITHUANIAN RED LIST IN GREENERIES

Jolanta Margelienė (Kauno kolegija/University of applied sciences)

Summary

39 taxons of decorative plants included into Lithuanian Red List (2007) were researched according to the following parameters: use possibilities in greeneries and the identification of application index in the greeneries. The research result shows that the use of decorative plants (39 taxons), included into Lithuanian Red List is different, however, majority of the researched plant species could be used the following way: in edges – 21, in flower beds – 17, for cutting – 15, in rock gardens – 13, in groups and pots – 10. There are little extinct decorative plant species that could be used in raised beds, parterres, hedges (1 – 4 taxons). The researched plants are valuable according to their use possibilities; however, rare decorative plants fall into three application positions. The biggest plant group – 25 taxons – have only three positions for use, 12 plant taxons have four or six use possibilities and only 2 plant taxons include seven or nine positions. The use possibilities of wild decorative plants are much less than cultural decorative plants.

Keywords: ornamental plants, Lithuanian red list, use of plants.